

HADİSTE METİN TENKİDİ VE CERH - TA'DİL ÂLİMLERİNİN RÂVİ DEĞERLENDİRMELERİNE ETKİSİ

HÂLİD B. MANSUR B. ABDULLAH ED-DÜREYS
PROF. DR., MELİK SUUD ÜNİVERSİTESİ
Daru'l-Muhaddis, Riyad, 2007, I. Baskı, 120 sayfa.
ISBN: 9960-9782-6-5

RAMAZAN ÇOBAN

ARŞ. GÖR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ, TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
BÖLÜMÜ

ramazancoban@kilis.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-4081-942X>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Eser Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Received
17 Aralık / December 2018

Kabul Tarihi / Accepted
23 Aralık / December 2018

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Çoban, Ramazan, "Hadiste Metin Tenkidi ve Cerh - Ta'dil Âlimlerinin Râvî Değerlendirmelerine Etkisi - Kitap Değerlendirmesi", Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology, 5/9 (Aralık/December 2018): 567-571.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi- Kilis 7 Aralık University Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions
ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

HADİSTE METİN TENKİDİ VE CERH - TA'DİL ÂLİMLERİNİN RÂVİ DEĞERLENDİRMELERİNE ETKİSİ*

Hâlid b. Mansur b. Abdullah ed-Dürey's'in yazmış olduğu bu eser; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Yazar giriş bölümünde hadiste metin tenkidi konusunda çokça eser yazıldığını ancak bu eserlerde cerh ve ta'dil âlimlerinin çalışmalarından yeterince istifade edilmediğini vurgulamaktadır. Bazı araştırmacıların ricâl ve ilel kitaplarında metin tenkidi bulunmadığını ifade ettiklerini oysa ricâl ve ilel kitaplarında metin tenkidinin bulunduğunu belirtmektedir. Yazar öte yandan çalışmasını üç meselede temellendirmekte, ilk olarak cerh ve ta'dil âlimlerinin metin tenkidi yaptıklarını göstermekte, daha sonra metin tenkidi yapmaya yönelten sebepleri ele almakta ve son olarak da metin tenkidinin sınırlarını açıklamaktadır.(s.7)

Müellif girişte kendisinden önce bu konuda yazılan Misfir b. Garamullah Dümeynî'nin *Mekâyisu nakdi mütuni's-sünne*, Selahaddin b. Ahmed el-İdlibî'nin *Menhecu nakdi'l-metni inde ulemâ-i'l-hadisi'n-nebevî*, Muhammed Tahir Cevabî'nin *Cühudü'l-muhaddisin fi nakdi metni'l-hadisi'n-nebeviş-şerif* adlı çalışmalarına değinmektedir. Ayrıca Dümeynî ve Cevabî'nin eserlerinde cerh ve ta'dil âlimlerinin metin tenkidi yapmadıkları iddiasının hatalı olduğunu belirterek araştırmancının bu yanlışlığı düzeltmeyi hedeflediğini vurgulamaktadır.(s.8.)

Bu eser metin tenkidi konusunu bütün yönleriyle ele almamakta yalnızca mütekaddimun cerh ve ta'dil âlimlerinden Şu'be b. Haccâc(ö. 160/776), Abdurrahman b. Mehdî(ö. 198/813-14), Yahya b. Said el-Kattân(ö. 198/813), Ahmed b. Hanbel(ö. 241/855), Ali b. el-Medîni(ö. 234/848-49), Yahya b. Maîn(ö. 233/848), Buhârî(ö. 256/870), Müslim(ö. 261/875), Ebû Hatim er-Râzî(ö. 277/890), Ebû Zur'âer-Râzî(ö. 264/878), İbn Hibbân(ö. 354/965), İbn Adî(ö. 365/976), Darekutnî(ö. 385/995) gibi münekkit âlimlerin rical ve ilel eserlerinde metin tenkidi yaptığını göstermektedir. Ayrıca ricâl ve ilel kitaplarından örnekler seçilerek ricâl değerlendirmesinde metin tenkidi yapıldığını göstermektedir. (s.9-10)

Râvileri değerlendirirken cerh ve ta'dil âlimlerinin metin tenkidi ile ilgilenmesi başlığıyla verilen birinci bölümde İmam Müslim'in *et-Temyiz*'inden, İbn Hibbân'ın *Kitabü'l-mecruhîn*'inden ve İbn Recep el-Hanbelî(ö. 795/1393)'nin *Şerhu ileli't-Tirmizî* adlı eserinden örnekler verilerek cerh ve ta'dil âlimlerinin

* Tanıtılan eser Arapça yazılmış olup orijinal adı ise şöyledir: “نقد المتن الحديثي و اثره في الحكم على الرواة” Eser aynı müellifin “عند علماء في الجرح و التعديل” başlıklı çalışmasıyla beraber basılmış olup toplamda 120 sayfadır.

metin tenkidi yaptıkları üzerinde durulmuştur. (s.10-11)

İmam Müslim'in münker hadisi tanıtırken “*Bir râvînin rivayetinin güvenilir râvîlerin rivayetleriye muâraza edilmesi sonucu onların rivayetlerine ters düşerse veya çok az örtüşürse ve bu râvînin diğer rivayetlerinin çoğunda durum böyle ise rivayetleri kabul edilmez ve o rivayetlerle amel edilmez.*” şeklinde iktibas edilen örnekte olduğu gibi açıktan olmasa da râvîlerin metinlerinin de diğer metinlerle karşılaştırılarak metin tenkidi yapıldığı belirtilmektedir.(s.12-13)

Yazar bu bölümde İbn Receb el-Hanbelî'nin eserinden bazı alıntılarla beraber İbn Receb'in değerlendirmelerine yer vererek cerh ve ta'dil âlimlerinin metin tenkidi yaptıklarını göstermektedir. İbn Receb, fakih olmayan muhaddislerin ezberden hadis rivayet etmesi konusunda İbn Hibbân'ın bu tür hadisleri delil kullanmadığını aktarmaktadır. Bunun sebebinin ise sika hafızların yoğunlaştığı noktanın isnad ve tarikler olduğu, metin olmadığı şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca İbn Hibbân kendi döneminde hafızların isnadları ezberlediğini, müzakere ortamında ise hadis metninden ancak bir kelime ile hadisi hatırlatmakla yetindiklerini ifade etmektedir. Bu durumda olup fakih olmayan muhaddislerin metnin yerini değiştirme veya manayı değiştirme ihtimallerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. İbn Receb bu görüşü verdikten sonra bu durumun Şu'be, A'meş ve diğer mütekaddimûn âlimlerinde görülmediğini çünkü mutkin hâfızların sened ve metinleri beraber ezberlediklerini ifade etmektedir. (s.18)

Çalışmanın ikinci bölümü cerh ve ta'dil âlimlerini metin tenkidi yapmaya sevk eden sebepler ve râvî değerlendirmelerine etkisi başlığıyla verilmektedir. Bu bölümde müellif rical kitaplarında metin tenkidi ile alakalı onlarca metinden hareketle cerh ve ta'dil âlimlerinin temelde üç sebepten dolayı metin tenkidi yaptıklarını tespit etmiştir. Bunlar; muhalefet, teferrüd ve ıztırıp'tır. Müellif bu sebepleri tek tek detaylı olarak ele almakta örneklerle açıklamaktadır. İlk olarak muhalefet sebebinin dört açıdan incelemektedir. Kur'an-ı Kerim'e muhalefet, sahîh Nebevî sünnete muhalefet, icmâ'a muhalefet ve hadis râvîsinin sözüne veya fiiline muhalefet şeklindedir.(s.23)

Kur'an-ı Kerim'in zâhirine muhalefet durumuna Ebû Zeyd'in İbn Mesud'dan rivayet ettiği su bulamayan kimsenin nebiz ile abdest alması rivayeti örnek verilmektedir. Bu rivayetin açıklamasında Kur'an-ı Kerim'in “*فَلَمَّ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا*” “...su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin.” (el-Mâide 5/6) âyetinin zâhiri ile ters düşmekte olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan Ebû Zeyd'in İbn Mesud'dan rivayetinin mutabaatı bulunmadığı dahası Ebû Zeyd'in ve babasının kim olduğu hangi şehirde yaşadığı bilin-

mediği gibi sadece bir rivayetinin bulunduğunu ve bu rivayetinde de Kitab'a, sünnete, icma'a ve kıyasa muhalefet ettiği belirtilmektedir. Bu sebeplerden dolayı Ebû Zeyd'in rivayetinin kabul edilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. (s.24-25)

Bir hadis metninin diğer bir hadis metnine muhalefeti durumu ise cerh ve ta'dil âlimlerinin sözlerinde çokça bulunmaktadır. Örnek olarak Ebû Kays Abdurrahman b. Sevban'ın, Huzeyl b. Şurahbil'den onun da Muğire b. Şu'be'den rivayet ettiği “Hz. Peygamber abdest aldı ve iki çorap üzerine mesh etti.” hadisidir. İmam Müslim gibi cerh ve ta'dil âlimlerinden bir grup bu rivayetin metnini tenkit etmiştir. İmam Müslim tenkidini şöyle açıklamaktadır: “*Ebû Kays Abdurrahman b. Sevban ve Huzeyl b. Şurahbil bu rivayeti önemli râvîlere muhalefet ederek nakletmişleridir. Bu rivayeti Muğire'den rivayet edenler “Hz. Peygamber iki mest üzerine mesh etti.” şeklinde aktarmaktadır. Bundan dolayı Kur'an'ın zâhiri Ebû Kays ve Şurahbil gibilerin rivayetiyle terk edilmez.*” (s.26)

Bir hadisin icma'a muhalefetine gelince Ahmed b. Hanbel bu tür muhalefeti kullandığı görülmektedir. Ahmed b. Hanbel, Talha b. Yahya et-Teymî'nin “cennet kuşlarından bir kuş” olarak bilinen hadisi rivayet etmesinden dolayı *sâlihu'l-hadis* olarak nitelemektedir. Talha b. Yahya bu rivayetinde Müslümanların çocuklarının vefat ettiğinde cennete gideceğine dair icma'a aykırı rivayette bulunmuştur. (s.32-33)

Râvînin sözüne veya fiiline muhalefetten dolayı tenkit sebebine gelince Ahmed b. Hanbel'in Hâris b. Fudayl hakkındaki “*Onun hadisi mahfuz değildir.*” değerlendirmesi örnek verilebilir. İbn Hanbel'in yanında Hâris'in isnadıyla İbn Mesud'dan rivayeti nakledilir. Bunun üzerine İbn Hanbel bu rivayetin İbn Mesud'un görüşüne aykırı olduğunu ifade eder. Bu sebeple Hâris b. Fudayl'ın hadisinin mahfuz olmadığını belirtir. (s.36)

Cerh ve ta'dil âlimlerinin metin tenkidi yapmalarının ikinci sebebi teferüd olarak verilmektedir. Çalışmada teferrüd üçe ayrılmaktadır. İlk olarak eğer uydurma bir metinde teferrüd edilmişse hadis âlimlerinin ittifakıyla reddedilir. Çok abartılı şeylerin anlatılması ve Hz. Peygamber'in sözüne benzememesi gibi rivayetin uydurma olduğu durumlar bunun örneğidir. İkinci teferrüd ise bir râvînin, İbn Cüreyc ve Atâ gibi büyük âlimlerden hadis metninde sürekli teferrüd etmesi durumudur. Bu durumda râvînin bu âlimlerden hadis rivayet ettiğine ihtiyatla yaklaşılır. Zira teferrüd eden râvî bu âlimlerle gelen isnadı ezberlenmesi kolay olduğu için rivayetlerinin çoğunda tercih etmiş olabilir. (s.39)

Üçüncü olarak, eğer bir râvî İslam şeriatının önemli konularından biri

hakkında ayrıntılı bir rivayetinde teferrüd etmişse bu rivayete *nisbi teferrüd* denir. Böyle teferrüd eden bir râvînin *sadûk* veya *müksir olmayan sika* olması durumunda rivayetlerinin kabul edilip edilmemesi hadis âlimleri arasında tartışma konusudur. Birinci teferrüd durumuna verilen örneklerden biri Abdurrezzak'ın Veki'e Yahya b. Alân'ın neden münker olduğunu sorusuna Veki'in verdiği şu cevaptır; “[Yahya] Yemekte ayakkabıyı çıkarmakla ilgili 20 hadis rivayet etmiştir.” (s.40) İkinci teferrüde misal Ebû Hâtim er-Râzî'ye zayıf kabul edilen râvîlerden Humeyd el-Mekkî'nin durumu sorulduğunda verdiği şu cevaptır; “O, Ata'nın Ebu Hureyre'den onun da Hz. Peygamber'den rivayet ettiği [isnada] yapıştı.” Yani hadis metinlerinde hep bu isnadı kullandı. (s.42-43) Üçüncü muhalefete örnek ise Şu'be b. Haccâc'ın İsmail b. Recâ hakkında aktardığı şu sözdür. “[Bu rivayet] Rasûlullah'ın hükümlerinden bir hüküm olup [İsmail b. Recâ'dan] başka kimse bunu rivayet etmemiştir.” (s.43-44)

Üçüncü sebep olarak ızdırâb verilmektedir. Bunun sebep olarak zikredilmesi ızdırâbın rivayetin farklı şekillerde ve eşit kuvvette rivayet edilmesinden kaynaklanmaktadır.(s.47) Bir râvînin rivayet ettiği metinlerde ızdırâba düşmesi onun münekkit âlimlerce zayıf kabul edilmesine sebep olur. (s.48) Münekkit âlimler metindeki veya seneddeki ızdırâbı su-i hıfz'a(hafıza noksanlığına) alamet saymışlardır. (s.49)

Cerh ve Tâdil âlimlerine göre metin tenkidinin sınırları başlıklı üçüncü bölümde ise muhaddislerin hadislere genel yaklaşımından ve sünnetin de vahy-i gayr-i metluv oluşundan bahsedilmektedir. Muhaddislerin metoduna göre akıl ile rivayetleri tenkid etmenin hem geçmişte hem de günümüzdeki muhaddisler tarafından kabul edilmediği ifade edilmiş ve bunun sebepleri zikredilmiştir.(s.50-59)

Sonuç bölümüne gelindiğinde ise çalışmanın bir değerlendirmesi yapılmış cerh ve tâdil âlimlerinin metin tenkidi yaptığı ifade edilmiştir. Buna dair bazı örneklerin verildiği ifade edilmiştir. Cerh ve tâdil âlimleri bir râvî hakkında değerlendirme yaparken mesela İmam Buhârî'nin bir râvî hakkında *münkerül-hadis* derken o kişinin senedle beraber metinlerini de değerlendirmekte olduğunu, senedde veya metindeki nekareten dolayı bu ifadeyi kullandığını belirtmiştir. Bununla birlikte cerh ve tâdil âlimlerinin muhalefet, teferrüd ve ızdırâb gibi sebeplerle metin tenkidi yaptığı vurgulanmıştır. Öte yandan muhaddislerin akıl ile metin tenkidi yapılmasına izin vermedikleri ifade edilmektedir. Eser cerh ve tâdil âlimlerinden çokça örnek barındıran metin tenkidi alanında yazılmış istifade edilebilecek önemli bir eserdir.